

XVIII. YÜZYILDA SİVAS'TA BİR AĞA: HATİB-ZADE ES-SEYYİD ALİ AĞA VE SERVETİ

Muhammed AYDIN

Okutman, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Elbistan Meslek Yüksek Okulu

Makale Gönderim Tarihi: 11.02.2013, Makale Kabul Tarihi: 29.04.2014

Özet: Tereke, ölen bir kişinin mirasçılara bıraktığı menkul ve gayr-i menkul tüm mal varlıklarına denilmektedir. Bunların yazıldığı belge ve tutanaklara ise, tereke kayıtları denir. Bu belgeler kişinin ölürken sahip olmuş olduğu tüm mal varlıklarının listesini vermektedir. Bundan dolayı bu belgeler kişinin yaşam tarzı, ekonomik durumu, gündelik yaşamı, eğitim durumu, sosyal statüsü vb.. konular hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır.

Bu çalışma; XVIII. Yüzyılda Sivas'ın önde gelen ailelerinden Hatip-zâde Es-Seyyid Ali Ağanın ölümünden sonra tutulan tereke kaydından yola çıkarak, hayatına bir ayna tutmayı ve onun sosyo-ekonomik düzeyi ile aile bağlarını ortaya koymayı hedeflemektedir. Ayrıca tereke kaydından hareketle Sivas'ta yaşayan bir Efendinin varlıklı bir yaşamdan nasıl borçlu bir yaşama düştüğü, sosyal hayatı ve evi hakkında da bilgiler verilmiştir (SSS,5/282,283,284).

Anahtar Kelimeler: Sivas, Tereke, Ağa, Âyan, Hatip-zâde

XVIII. CENTURY IN SİVAS, AN AGHA: HATİP-ZÂDE ES-SAYYİD ALİ AGHA AND HIS WEALTH

Abstract: The heritage is the whole estates of a person, movable property or real property, that he left behind him after the death. The written documents containing the information about is called "heritage records". These documents gives list of all the properties of the person who died. Therefore, these documents allows us to have knowledge about the inheritor's lifestyle, economic status, daily life, education, social status etc.

This study aims at mirroring the life, socio-economic level and family ties of Hatip-zâde Es-Sayyid Ali Agha in the XVIIIth century, one of the member of the leading families of Sivas, based on the inheritance records of his. In addition, it also provides information on how a rich person became a debtor and his social life and family life.(SSS,5/282, 283, 284).

Keywords: Sivas, Legacy, Agha, Âyan, Hatip-zâde

GİRİŞ

Kişilerin ölümünden sonra varislerine bıraktığı mirası ihtiva eden tereke kayıtları, ekonomik ve sosyal tarihimiz için kıymetli belgelerdir.¹ Bu kayıtlardan yola çıkarak ölen kişinin sosyo-ekonomik düzeyinin yanı sıra dökümü yapılan malların o günkü maddi kıymetleri ve toplumsal kullanım alanları hakkında da fikir edinilebilir. Ayrıca mirastan yararlanacakları için kaydedilen aile fertleri, ölenin medeni durumu ve aile soyağacını ortaya çıkarırlar. Tüm bu faydalarına rağmen ölen kişinin hayatındaki son noktanın dondurulmuş bir resmi olmaları hasebiyle canlı hayatı tasvirde eksiklikleri olacağı muhakkaktır (Faroghi,2003:199). Ancak bu eksikliklerine rağmen sosyal ve ekonomik tarih açısından önemli bir yeri bulunmaktadır.

Tereke defterlerinin önemli bir kısmını günlük ev eşyaları meydana getirmektedir. Ev eşyalarının cinsi ve kalitesi bir toplumun kültür dokusunu yansıttığı kadar eşyaları kullanan kişinin kültürel dokunun hangi seviyedeki temsilcisi olduğu hakkında da bize ipuçları vermektedir. Aynı zamanda tereke sahiplerinin medenî vaziyetleri, meslekleri, görev ve statüleri, varsa mirasçıları ve bunların yakınlık dereceleri, ailesinin nüfusu, eş ve çocuk sayıları vs. bilgileri sağlıklı bir şekilde tespit edebilmek de bu belgeler vasıtasıyla mümkün olabilmektedir.

Tereke defterlerini kaynak olarak ele alan çalışmaların bir kısmında çok sayıdaki benzer belgeden yola çıkılarak ele alınan dönemdeki sosyal yaşantı ya da ekonomik durum hakkında istatistiksel veriler elde edilmektedir (Barkan,1996:1-479). Diğer bir kısmı ise tek bir şahsa ait terekeyi ele alarak

¹ Tereke, kazai ve idari yetkiye sahip kadıların görevlerinden birisi, vefat eden birinin gerekli durumlarda geride bıraktığı mallarına el koyup İslam hukuku çerçevesinde varsa mirasçılarına, mirasçı yoksa Beytümal adına intikalini sağlar. Bu sırada oluşturulan defterlere tereke defterleri, kassam defterleri, mefrukat defterleri veya muhallefat defterleri adı verilmektedir. Geniş bilgi için bakınız; Said Öztürk, **Askeri Kassama Ait On Yedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri**, Osav Yayınları, İstanbul 1995; Musa Çadırcı, "Hüseyin Paşa'nın Terekesi", **Belgeler**, XV, TTK Yayınları, Ankara 1986, s.145-164; Hüseyin Özdeğer, 1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri, İstanbul 1988; Haim Gerber, Economy and Society in an Otaman City: Bursa 1600-1700, **The Heberv University**, Jerusalem 1988; Abdurrahman Kurt, "19. Yüzyıl Bursa Toplumunun Sosyal Görünümü ve Halkın Sahip Olduğu Eşyalar", **I. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu (4-6 Nisan 2002) Bildiri Kitabı**, Bursa 2002, c.II, s.711-732; Ömer Lütfi Barkan, "Edirne Askeri Kasma Ait Tereke Defterleri", (1545-1659), **Belgeler** III/ 5-6, TTK Yayınları Ankara 1996, 1-472; Muhiddin Tuş "Kayseri Tereke Defterleri Üzerine Bir Deneme", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:4, Konya 1998, s.157-191; Suraiya Faroghi, "Ticaret: 1480'lerde Bursa Tüccarları", **Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak**, (çev. Gül Çağalı Güven- ÖzgürTüresay), İstanbul 2003, s.153-177.

onun hayatına ışık tutmaya çalışmaktadır. Bu çalışmada askeri kimliğe sahip olan Ali Ağa'nın ölümünden sonra sahip olduğu menkul ve gayrimenkulleri kendisinin ve hane halkının kullanmış oldukları eşyaları, aile hayatı, borçları ve alacakları ve mirasın paylaşılması konusu bu çalışmamız içerisinde ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Çalışma yüzyılın genel çizgileri içerisinde özele inebilmeyi sağlamak ve bu sayede dönemin Osmanlı toplumunu anlamaya genetik bir çaba sarf etmeyi amaçlamaktadır.²

HATİB-ZÂDE ES-SEYYİD ALİ AĞA'NIN HAYATI VE AİLESİ

Tarikat erbabından olan Hatip-zâdeler, Sivas şehrinde vakıf faaliyetleri ile ön plana çıkmış bir ayan ailesidir. Aile, bazı kaynaklarda Sarı Hatip-zâdeler olarak da geçmektedir. Eğitim alanında önemli bir yere sahip olan ailenin bazı fertlerinin müderrislik, kadılık, hatiplik, müftülük vb. gibi görevleri uhdelelerinde bulundukları bilinmektedir. (Ege, 2006:34) Bunun dışında bir kısmı ise, Sivas'da Ulu cami müezzinliği görevini üstlenmişler ve genellikle Seyyid ve Ağa unvanlarını kullanmışlardır.³ Seyyid unvanı, umumî bir kural olarak efendi, yaşlı gibi manalara geldiği gibi Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'in neslinden gelenlere verildiği bilinmektedir ki Osmanlılar "Ehl-i Beyt"e özel bir saygı göstermişlerdir (Karağöz, 2009:323). Bu çerçevede Hatibzâdelerin de Peygamber Efendimizin neslinden geldikleri bilinmektedir. Yine ikinci bir unvanı olan Ağa ise, bir itibar cümlesidir. Toplumda sosyal statü belirleyicidir ki bu unvan genellikle askeri görevi ifa eden kişiler tarafından kullanılmıştır (Demirel, 2006: 178-181).

Hatibzâde ailesinin önemli fertlerinden biri olan Es-Seyyid Ali Ağa'nın ise, mesleği hasebiyle askeri bir sınıfa dâhil olması (Cizyedar⁴) ve bu statünün getirmiş olduğu ekonomik güç ile çok eşli bir evlilik yaptığını görmekteyiz. Bu evlilikten Es-Seyyid Yusuf ve Es-Seyyid Abdurrahman isminde iki erkek çocuğu dünyaya gelen Ali Ağa, kardeşi İbrahim Ağa ile birlikte aynı konak da yaşamaktadır.

Geleneksel Osmanlı ailesi olan geniş aile şeklinde yaşayan Ali Ağa'nın 1792 yılında vefatı üzerine kendisine ait olan mirası başta zevceleri ve çocukları olmak üzere, borçları ve alacakları göz önünde tutularak taksim ve takdim edilmiştir. Genel itibarıyla terekesine bakıldığında alacağının çok az olması buna karşılık vereceklerinin hayli yüksek olması ve toplam mirasın borçları karşılayamaması sonucunda garameten⁵ usulüyle eşit olarak taksime gidilmiştir.⁶

² Sivas Şer'iyeye Sicili, 5 No'lu Defter, s. 282,283,284.

³ ŞŞS,2/38; ŞŞS,3/105,152,166,218; ŞŞS,5/282,283,284;Sivas Ziyabey Kütüphanesi, Yazma Eserler Bölümü, Numan Efendi Mecmuası, nr.189.

⁴ Hıristiyanlardan alınan cizyenin toplanmasıyla görevli memur.

⁵ Garameten: Herkese eşit olarak, taksim ederek, paylaşarak, hakkına göre.

ALİ AĞA'NIN SİYASİ FAALİYETLERİ

Ali Ağa dini alanda herhangi bir görev almamış olsa da idari alanda aktif bir konuma gelmiştir. İdari alanda almış olduğu ilk görev 1201 (1786) yılında Sivas ve Sivas İli ve Yıldızeli ve Han-ı Cedid ve Behramşah'a tabi nahiyelerde sakin olan altı bölük yoldaşı üzerine kethüdayeri⁷ olarak atanmıştır.⁸ Hatip-zâde Ali Ağa bu görevini 1203 (1788) tarihine kadar başarılı bir şekilde sürdürdüğünden dolayı bu tarihte kethüdayerliği yenilenmiştir.⁹

Daha sonra bu görevinden herhangi bir sebepten dolayı alınan Hatip-zâde Ali Ağa'nın yerine Kenanzâde Seyyid Feyzullah Ağa atanmıştır.¹⁰ Kenan-zade Feyzullah Ağa'nın 1204 (1789) tarihinde terfi etmesiyle birlikte Hatip-zâde Ali Ağa Kethüdayerlik görevine tekrar getirilmiştir.¹¹

⁶ SŞS, 5/283-284.

⁷ Kethüda Yeri; Yeniçeri ocağı zabıtlarından birine verilen addır. Kul Kethüdasının vekili ve yeniçeri ağasının yanında tekmi ocağın "kapı çuhadarı" idi. Yeniçerilerin bulunduğu yerlerde mahalli hükümet ile ocağın işlerini tesviye eden kişidir. Kethüda yeri terfi ederse ya muhızır ağa veya yayabaşı olurdu. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, II, İstanbul 1993,s.252.

⁸SŞS, 2/38; "...Hatib-zâde Es-seyyid Ali Ağa'nın Kethüdâ Yerilik Mektûbudur. İzzetlü ref'etlü faziletli efendi hazretlerinin meclis-i şeriflerine dürer-i da'vât-ı sâfiyât ve gurer-i teslîmât ve âfiyât ittihâkiyle inhâ olunan oldur ki, halâ taht-ı hukûmet-şi'ârınızda vâki Sivâs ve Sivâs İli ve Yıldızeli ve Hân-ı Cedîd ve Behrâmşâh ve tevâbi' nevâhilerinde sakin ve mütemekkin olan altı bölük yoldaşlarının üzerlerine zâbit ve kethüdâ yeri nasb ü ta'yîn olunmak de'b-i kadîm ve kâ'ide-i müstedîm olmağla ebnâ-ı sipâhiyândan yüz altmış bölükde doksan dokuz akçe 'ulûfeye mutasarrıf olan kıdvetü'l-emâsil-i ve'l-akrân Seyyid Ali Mehmed Sivâsî zîde-kadrehu ocağın kadîmî emek-dârlarından olub her vechle mehel ve müstehak olduğundan nâşî bu def'a dahi ketdüdâ yerilik ibkâ olunduğuna müş'ar tarafımızdan işbu mektûb tahrîr ve irsâl olunmuşdur. Vusûlünde gerekidir ki, mumâ-ileyhi hizmet-i merkûmede istihdâm ve kethüdâ yerilik umûrında müraca'atı mumâ-ileyhe ittirdesiz ve sizler ki, ol-havâlilerde sâkin ve mütemekkin olan altı bölük yoldaşlarız mumâ-ileyhi üzerlerinize zâbit ve kethüdâ yeri bilüb vukû' bulan da'vâ ve nizâ'mızı merkûmun ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'le rü'yet idüb şerî'at-ı garrâya kemâl-i ita'at ve mumâ-ileyhe inkıyâd üzere olasız ve sen ki, kethüdâ yeri zide-kadrehusun ol-havâlilerde sâkin ve mütemekkin olan altı bölük yoldaşlarından olub sahîhü'l-esâmî sipâh ve sipâhî-zâde ve tekâ'üdleri..."

⁹ SŞS, 3/105; "...taht-ı hukûmet-şi'ârınızda vâki Sivâs ve Sivâs İli ve Yıldızeli ve Hân-ı Cedîd ve Behrâmşâh ve tevâbi' nevâhilerinde sakin ve mütemekkin olan altı bölük yoldaşlarının üzerlerine zâbit ve kethüdâ yeri nasb ü ta'yîn olunmak de'b-i kadîm ve kâ'ide-i müstedîm olmağla ebnâ-ı sipâhiyândan..."

¹⁰ SŞS, 3/152

¹¹ SŞS, 3/152; "...Sivâs sükkânından Ken'ân-zâde Seyyid Feyzullah Ağa'ı eğer ki, Sivâs ketdüdâ yeri deyü müceddeden tevcih olunmuşıdı. Lakin yine mahal-i mezbûr agâvâtından olub bundan akdem müddet-i vâhideden berü kethüdâ yeri ve bi'l-cümle

Hatip-zâde Ali Ağa bu görevini 1205 (1790) yılına kadar elinde bulundurmuştur.¹² 18 Recep 1205 (23 Mart 1791) tarihinde ise Ali Ağa kethüdayerlik görevinden terfi ederek Sivas eyaleti Ser'askeri Karahisar-ı Ahmet Paşa tarafından Sivas mütesellimi olarak atanmıştır.¹³ Ancak Hatip-zâde Ali Ağa bu görevini tam olarak yerine getirmemiştir. Özellikle bu dönemde devlet için gerekli olan askerlerden bir kısmının ordu-yu hümayuna katılması konusunda gevşek davranması ve orduya katılacak askerleri vaktinde göndermemesi gibi hareketleri merkezi hükümeti oldukça kızdırmış ve Ali Ağa'dan mütesellimlik görevinin alınmasına karar verilmiştir. Mütesellimlik görevinden alınan Hatip-zâde Ali Ağa kendisinden sonra gelecek kişilere ibret olması için Maraş'a çavuş mübaşiretiyle sürgün edilmiştir. Bu arada Ali Ağa'dan boşalan mütesellimlik görevine de Zaralı-zade Recep Bey getirilmiş ve ilgili fermanda Ali Ağa'nın yaptığı suçu kendisinin de yapmaması konusunda ihtarda bulunulmuştur. Ayrıca aynı hassasiyet ve ihtimam Maraş Naibi Seyyid Ali'den de beklenilmiştir.¹⁴

neferâtıyla hüsn-i zinde-gâşî kâtibi olan Hatîbzâde Seyyid Ali Ağa'ya bu def'a Seyyid Feyzullah Ağa'nın ref'inden Sîvâs kethüdâ yeriliği tevcîh olunmağın tarafımızdan işbu mektûb tahrîr ve ferestâde savb-ı fazilethaları kılındı. İnşâllahu te'alâ vusûlünde gerekirdir ki, mumâ-ileyhi hizmet-i merkûmede istihdâm ve kethüdâ yerilik umûrında müraca'ata mumâ-ileyhi itdirdesiz ve sizler ki, ol-havâlilerde sâkin ve mütemekkin olan altı bölük yoldaşlarısız ağa-yı mumâ-ileyhi üzerlerinize zâbit ve kethüda yeri..."

¹² SSS, 3/166; "...ebnâ-ı sipâhiyândan olub ve hâlâ Sîvâs ketdûdâ yerisi olan kîdvetü'l-emâsil-i ve'l-akrân Hatîb-zâde Seyyid Ali Ağa zîde-kadrehu ocağın kadîmî emek-dâr ve her vechle hidmet-i merkûmeye sâhibü'l-iktidâr olduğına binâ'en bu def'a dahi ketdûdâ yerilik ibkâ oluundığını havî tarafımızdan işbu mektûb tahrîr ve irsâl olunmuşdur..." ; SSS, 3/218

¹³ SSS, 3/255; "...ma'lûm ola ki, 'avâtıf-ı 'aliyye-i şâhânemden Sîvâs eyâleti Silistire Ser-'askeri düstûr-ı mükerrerrem müşîr-i müfehham nizâmü'l-'âlem vezîrim Karahisârî Ahmed Paşa edâmallahu te'alâ iclâlehuya bin iki yüz beş senesi Recebi'nin on sekizinci gününde tevcîh ve ihsân-ı hümâyûnum olub ancak müşârün-ileyhin Silistire Ser'askerliği Hatîb Hüseyin 'uhdesinde olduğundan eyâlet-i merkûmeye tarafından mütesellim nasbı lâ-bûd olduğu beyânıyla Sîvâs sâkinlerinden Hatîb-zâde kîdvetü'l-emâcid-i ve'l-â'yân Seyyid 'Ali zîde-mecduhu mütesellim nasb olunmak bâbında emr-i şerîfim sudûrını kapu çukadârı kîdvetü'l-emâsil-i ve'l-âkrân..."

¹⁴ SSS, 5/26; "... iftihâru'l-emâcid ve'l-ekârim cemi'ul- mehâmid ve'l-kerimu'l-muhtass bi-mezid-i i'nayet el melikü'd-dâim dergah-ı muallâ kapıcıbaşlarından Sivas mütesellimi Mir Recep dâme mecduhu ve kudvetü'l-kuzât ve'l-hükkâm madenü'l-fazl ve'l-kelam Sivas kadısı ve Maraş naibi zide fazluhuma tevki'i hümayunum vâsıl olacak ma'lûm olaki Sivas sakinlerinden Hatip-zâde Seyyid Ali nam kimesne kendi halinde olmayub Sivas'tan sefer-i humayunum mürettib olan askerlerinin geriye tehirden kalmalarını muceb olur muğayir-i rıza harekete ictisar eylediği bi'l-ihbar tahkik olmağla kendüye tedib ve emsalini terhip zımnında merkum Seyyid Ali'nin çavuş mübaşiretiyle Maraş'a nefy ve ilcası fermanım olmağın imdi sen ki mütesellim kapıcıbaşı Sivas kadısı mumâ-ileyhsin bu makule sefer-i humayunuma me'mur olan askirin geriye tehire kalmasını illet olanların beher hal icra-i tediblerin ibtidariyle emsalleri terhip olunmak lazimedden

Hatip-zâde Ali Ağa'nın bu sürgün hayatı yaklaşık olarak bir yıl sürmüştür. Bu sürgün hayatı boyunca Sivas'ta kalan eşi ve çocukları için gerekli olan ihtiyaçları karşılamak amacıyla bir takım borçlar edinilmiştir.¹⁵ Daha sonra affedilen Ali Ağa Sivas Valisi Osman Paşa tarafından 1207 (1792) tarihinde tekrar Sivas mütesellimliğine getirilmiştir.¹⁶ Bu görevinde çok fazla kalamadan 1208 (1793) tarihinde vefat etmiştir. Hatip-zâde Ali Ağa'nın ölüm sebebi tam olarak bilinmese de, bilinen tek bir gerçek var ki ailesini zor durumda bırakacak yüklü bir borç ile ölmesidir.¹⁷ Yine aynı tarihte kardeşi Hatip-zâde İbrahim Ağa'da vefat etmiştir.¹⁸ Paşa Bey mahallesinde oturan ailenin bu iki ferdi'nin ölmesinden sonra kalan miras ve borçlar eşleri Hatice binti Hasan ve Rukiye binti Hüseyin'e ve İbrahim Ağanın oğulları Seyyid Abdurrahman ve Seyyid Yusuf arasında taksim edilmiştir.¹⁹

SOSYAL YAŞANTISI VE EĞİTİM DURUMU

Hatibzâde Es-Seyyid Ali Ağa'nın sosyal yaşantısı itibariyle çeşitlilik gösterdiğini ve okuma yazma bildiğini terekelerde ele geçen kayıtlardan anlamaktayız. Eşyaları ise ortalama bir Osmanlı vatandaşının günlük hayatta

idiği ma'lumunuz oldukça merhum Hatip-zade Seyyid Ali marifetkar mübaşir tayin olunan ve divan-ı hümayunum çavuşlarından Ahmet Çavuş Zide kadruhu ma'rifetiyle ahz ve veli ecelid tedip Maraş'a nefy icraya müsariat eylesiz ve sen ki Maraş naibi Mevlana muma- ileyhsin merhum Seyyid Ali ve vusulünde Maraş'ta menfiyyen meks ve ikamet ittirüb bila emr-i şerif itlak ve mahalli ahire ihad hatve-i mehede ihda hareketine ruhsat ve cevazdan ittika ve mücanebet vusul ve ikametini çavuşu merhum ile der a'li yeme i'lamı müsariat eylemek babında ferman-ı "al-i şanm sadır olmuştur..."

¹⁵ SSS,5/283,284; Hatipzade Ali Ağa'nın bu dönemde yapmış olduğu borçlardan bir kısmı şunlardır: Kasap Küçük Ağa vekiline 135 guruş, Berber Şeyh Ebubekir'e 10 guruş, Kılıççı Tavil Zimmiye 5.5 guruş, Yiğeni Hacı Mehmet Ağa'ya 140 guruş, Tuzcu İstifan'a 8 guruş, Kasp Esnafına 148 guruş, Atar Mumcuoğlu'na 40 guruş, Hızarcı Mustafa Ağa'ya 39.5 guruş, Derzi Agob'a 25 guruş vb.

¹⁶ SSS, 5/56

¹⁷ SSS,5/280,283,284; Hatib-zade Ali Ağa'nın mirası borçlarını karşılayamadığından dolayı garameten usulüne gidilmiştir.

¹⁸ SSS, 5/280,282,283,284. Hatip-zade Ali Ağa ve kardeşi İbrahim Ağa'nın aynı zaman diliminde ölmesi kafalarda bir takım soru işaretleri bırakmıştır. İki kardeşin intihar ederek mi öldüğü yoksa başka biri tarafından mı öldürüldüğü tam olarak bilinmemektedir.

¹⁹ SSS, 5/280,282,283,284; "...Medine-i Sivas mahallatında Paşa Bey Mahallesi sakinlerinde iken bundan akdem fert olan Hatipzade Es-Seyyid Ali Ağa ve Es-Seyyid İbrahim Ağa ...namın kimesnelerden Ali Ağa'nın veraseti zevceleri Hatice binti Hasan ve Rukiye binti Hüseyin'e Seyyid İbrahim Ağa'nın veraseti Sulb-i Kebiroğulları merkuman Seyyid Abdurrahman ve Seyyid Yusuf'a munhazıra oldukları indeşer'ül - enver ..."

kullandığı giyim-kuşam, ev eşyaları ve geçimlik emtiaya ait her şeyin bulunduğu bir tabloyu ifade etmekten ziyade daha fazlasını anlatmaktadır. Özellikle mal ve eşyaların kalitelerini ifade eden, elbiselerinin türleri ve miktarları normal bir vatandaşinkinden daha yüksek ve varlıklı bir hayatın hususiyetlerindedir.

A)SOSYAL YAŞANTISI

Giyim-Kuşamı ve Aksesuarları

Giyim kuşam her devirde sosyal statünün en önemli göstergelerinden biri olmuştur. Kişinin sahip olduğu maddi imkânların ve toplum içindeki yerinin anlaşılabilmesinde üzerine giydiklerinin niteliği en önemli ipuçlarından kabul edilmiştir (Maydaer, 2008:574). Buradan hareketle cizyedar Hatip-zâde Esseyid Ali Ağanın giyim kuşamında hangi tür kumaş ve elbiseleri tercih ettiği terekesindeki giysilerinden yararlanılarak anlaşılmaya çalışılacaktır. Hatip-zâde Esseyid Ali Ağa'nın terekesindeki giyim kuşamına dair eşyaların toplam değeri 890 guruş olup toplam mal varlığının %18'sini oluşturmaktadır. Kışlık giyecekler arasında kürkler önemli bir yer tutmaktadır. Toplam 7 tane kürkü bulunuyordu. Bunların içerisinde en pahalısı 300 guruş değerindeki samur (semmur) kürktü. Samur, Kuzey Afrika'da ve Sibirya'da yaşayan yumuşak, ince ve sarı tüylü sansar cinsinden bir hayvan olup kürkü oldukça makböldü (Pakalın, 1993:113).

Semur kürk haricindeki diğer pahalı olan kürklerden biri de beden-kakum kürktür. Kıymeti 120 guruş olup genellikle padişahlar ve önde gelen kibarlar tarafından tercih edilen sincap cinsinden bir hayvanın kürküydü (Kılıç, 2007:19). Bu hayvanın derisi beyaz olup sadece kuyruğu siyahtı (Pakalın, 1993:141-142). Nafe beden kürk ise tilki vb. kürkü makbul hayvanların göbeğinin altındaki deriden yapılmış olan kürkler olup Ali ağa'nın terekesinde 3 adet rastlanmıştır (Parlatır, 2006:1249). Kıymetleri 100 ile 15 guruş arasında değişen bu kürklerin fiyatlarında oluşan farkın sebebinin kürklerin boyutlarından ya da köhneliğinden kaynaklandığı görülmektedir. Bu dört kürk haricinde 3 tane daha kürkünün olması Ali Ağa'nın kürklerden fazlasıyla hoşlanıyor olduğunu göstermektedir. Özellikle bazı kürkleri mor çuka ve kahverengi çuka gibi yün kumaşlarla bezenmiştir. Böylece terekedeki kürklerin toplam değeri 680 guruşa ulaşmaktadır. Bunların dışındaki 200 guruşluk kılık kıyafeti ise çakşırlar²⁰,

²⁰Çakşır,ince kumaştan yapılmış bir çeşit şalvardır.belden aşağı kısma giyilen paçaları mestli ve dar olup,genellikle çuhadan yapılırdı.Bazı çakşırlar dize kadar olurdu ve bunlara “diz çakşırı” denilirdi Bkz.:MEB Türkçe Sözlük, İstanbul 2004 ,I, s.479; Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, I, İstanbul: 1993, s. 323; Reşat Ekrem Koçu,**Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**,Ankara, 1967,s. 59-61.

entarıler²¹, simli zincirler, şallar, kuşaklar, sarıklar, kavuklar, yaka makremesi vb. gibi elbise ve aksesuarlar oluşturmaktadır.

Tablo 1. Hatibzâde Es-Seyyid Ali Ağa'nın Terekesindeki Giyim-Kuşam Eşyaları ve Aksesuarları

Eşyanın Adı	Adedi	Kıymeti Guruş
Güzbiniş	1	5
Merçuka Kablı ____ Kürk	1	80
Şal Kuşak	3	15
Bağ (3) Som Tarak (1)	4	15
Simli Zincir	1	15
Sarık (2)Kavuk(2) ma Örtüsü	4	30
Yaka Makremesi	5	10
Nafe Cebe Kürk	2	30
Nafe Beden Kürk	1	100
Kahverengi Çuhadan Kaplı Kürk	1	50
İhram	2	10
Çakşır	2	20
Şam Alacası Entari	1	10
Göz atlas Entari	1	35
Nefti Biniş	1	45
Samur Beden Kürk	1	300
Beden Kakım Kürk	1	120
TOPLAM		890

Almış olduğu unvanlar arasında hacı unvanının olmayışı, fakat terekesinde değeri 10 guruş olan iki adet ihramın²² olması onun eşiyile ya da başkasıyla hacca gitme niyetinde olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Genel itibarıyla onun elbiselerine göstermiş olduğu özen ve çeşitliliği yapmış olduğu

²¹ Entari, Antari, entari, anteri, enteri, şeklinde yazılabilmektedir. Kelimenin aslı Türkçedir, elif harfi ile yazılır, Araplar bu Türkçe ismi almışlar, ayın harfi ile yazarak anteri demişlerdir; basma, patiska ve sair kumaşlardan yapılır uzun bir libas, düz süssüz kadın esvabı; eskiden erkekler tarafından da giyilmiştir. Kadın ve erkeklerin iç çamaşırları ve iç donu üstüne geceleri yatağa girer iken giydikleri ve bazen ev içinde de onunla dolaştıkları uzun bir gömleğe de gecelik entarisi denilir. Andreas Tietze, Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı, c. I, Simurg Yayını, İstanbul 2002. s. 182; Reşat Ekrem Koçu, **Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, 1969, s. 102.

²² İhram; Hacıların Mekke'ye girmek ve hac ve umre yapmak için yün, pamuk ve ketenden dikişsiz olarak giydikleri elbisenin adıdır. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, II, İstanbul: 1993, s. 1351.

görevle maruz karşılanmaya çalışılsa da, lüks bir hayata ve şaşalı giyime önem verdiği de ortaya çıkmaktadır. Özellikle bazı kürklerin fiyatının konağın fiyatının yarısına yakın olması oldukça şaşırtıcıdır. Acaba çok müsrif birimiydi yoksa ihtiyaca binaen mi bu pahalı kürkleri almıştı.

Mutfak Eşyaları

Hatibzâde Es-seyyid Ali Ağa'nın terekesinde yer alan mutfak malzemeleri sıradan bir Sivas evinde yer alan mutfak araç ve gereçlerinden farksızdı. Mutfak eşyaları içerisinde abartılı olan hiçbir şey yoktu. Normal Türk evlerinde olduğu gibi yemek, halı veya kilim üzerine kurulan alçak yemek sofrasında yenilirdi (Lajos, 1965:469). Özellikle akşam yemekleri, gün batımına yakın bir zamanda aile fertlerinin hepsinin toplandığı, büyük bir sofraya kurulurdu. İşte bu sofraları billur siniler, evani-i nühâslar yani bakır kap kaçaklar, tahta kaşıklar doldurmaktaydı. Ali Ağanın 5 adet billur sinisi, bir adet Divan sinisi, kazganı ve 300 guruşluk evân-ı nühâsı vardı. Ayrıca yemekler yenildikten sonra ellerin yıkanması için sofraya getirilen leğenden 1, ibrikten ise terekede 2 tane bulunmaktaydı.²³

Tablo2. Hatibzâde Es-Seyyid Ali Ağa'nın Terekesindeki Mutfak Eşyaları / Mefruşat

Eşyanın Adı	Adedi	Kıymeti Guruş
Divan Sini	1	
El Leğeni	1	
İbrik	2	30
Kazgan	1	
Kahve Takımı	3	20
Billur Sini	5	
Tas	1	10
-----	1	
İşlemeli Kahve Potası	3	250
Evân-ı Nühâs	22 Kıyye	300
TOPLAM		610

Ali Ağa kahveye düşküdü ve misafirlerine kahve ikram etmekten büyük bir zevk alıyordu. Muhtemelen dostlarıyla yediği mükellef bir yemekten sonra ellerini yıkayıp bir köşeye çekilip, misafir sayısına göre küçük veya büyük

²³ Bkz, Tablo II'e

kahve ibriğiyle getirilen kahvesini yudumlarıdır. Özellikle 3 adet işlemeli kahve potası ve 3 adet sade kahve takımlarının olması bu kanıyı desteklemektedir.²⁴

Ev Döşemesi / Mefruşat

Osmanlı evlerinde Avrupa evlerindeki gibi mobilya bulunmayıp kullanılan eşyalar binaya, eve, konağa bir rahatlık genişlik ve huzur veren türden olmaktadır (Faroghi,2008:301). Genellikle evlerde fazla yer tutmayan; yastık, minder, maka'd, şilte, halı, kilim vb. türden eşyalar bulunmaktaydı.²⁵

Hatip-zâde Ali Ağa'nın evi ise mensubu olduğu sosyal sınıfa göre abartılı olmayıp hayli mütevazı bir şekilde döşenmiştir. Evinde bir büyük halı, bir küçük halı ve 12 kilim bulunmaktaydı. Ali Ağa'nın evinin konak olması hasebiyle büyük halı muhtemelen konağın en büyük odası olan başodaya serilmişti, kilimleri ise konağın diğer odalarını kaplamaktaydı. Bunun dışında gündüz kendisinin ve evin diğer fertlerinin üzerinde oturdukları dört'ü alçak makad olmak üzere toplamında 7 makad'ı bulunmaktaydı. O dönemde Osmanlı evinde bulunan mobilyalar gece serilip gündüz kaldırılabilen yumuşak eşyalardan oluşuyordu. Özellikle bu mobilyalar arasında yataklar, yorganlar, döşekler önemli yer tutmaktaydı. Toplamında 16 yorgan,7 döşeği bulunuyordu.²⁶ Bunların sayısının fazla olmasının nedeni hem konak halkının hem de gelen misafirlerin yatmasından kaynaklanmaktaydı. Bu da Ali Ağa'nın geleni gideni çok olan saygın kişilikte biri olduğunu gösterir.

Ayrıca konağın aydınlatılması amacıyla büyük ve küçük boyutta olmak üzere toplam 12 adet şamdan kullanılmaktaydı. Ali Ağa evinde bulundurduğu 60 guruş değerindeki Pistol? saatle zamanın takibini yapıyordu. Eşyaları arasında en dikkat çekici olanı ise 2 adet çadırıydı. Bu çadırı genellikle cizyedar olması hasebiyle cizye toplamaya çıktığı yolculuk esnasında kullanıyor olmalıydı. Bunların dışındaki diğer eşyalar ise hemen hemen her Osmanlı evinde olması gereken türdeki çuval, haral, minderlerden oluşmaktadır.²⁷

²⁴ Kahvenin ortaya çıkışı ve yayılışı hakkında geniş bilgi için bkz. Ralph S. Hattock, **Kahve ve Kahvehaneler Bir Toplumsal İçeriğin Yakınoğu'daki Kökenleri**, Çeviren: Nurettin Elhüseyni TVYY, İstanbul 1996.

²⁵ Bkz, Ömer Demirel, Muhiddin Tuş, Adnan Gürbüz, "Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim-Kuşam",**Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C.II, s.706,

²⁶ Döşek oranlarının az olmasının nedeni kardeşi ile olan taksimattan kaynaklanmaktadır.

²⁷ Bkz.Tablo III'e

Tablo 3. Hatibzâde Es-Seyyid Ali Ağa'nın Terekesindeki Ev Eşyaları / Mefruşat

Eşyanın Adı	Adedi	Kıymeti Guruş
Şilte(3) Minder (1)	4	40
Def'a Şilte	7	55
Şilte Minder	2	3
Döşek	7	70
Def'a Minder	16	20
Yorgan	16	90
Def'a çit Yasdık	13	40
Kapu Perdesi	2	5
Çuval ve Haral	15	25
Köhne Kilim	11	80
Kebir Halı(1)Sagır Halıca (1)	2	40
Murcuk Ma'kad	5	40
Çuka Perkeş? Örtüsü	2	20
Çorum Hassası ve Minder	3	15
Kebir ve Sagır Şamdan	2	5
Çadır	2	100
Kadife Yastık	13	52
Çit Yastık	12	48
Çit (2) Makat(3) Şilte (4)	9	20
Çuval	4	8
Kilim	1	8
Havlu	12	30
Alçak Makat	4	100
Postel? Saat	1	60
Diğerleri	-	95
TOPLAM		1069

Ateşli ve Ateşsiz Silahları, At Takımları

Askeri bir göreve sahip olan Hatip-zâde Es-Seyyid Ali Ağa cizyedar olması hasebiyle evinde doğal olarak ateşli ve ateşsiz silahlar da bulunduruyordu. İki kılıcı, iki baltası, bir piştovu bir de tüfeği bulunan Ali Ağa'nın silahlarındaki en yüksek fiyat kılıçlarına aitti. Özellikle taban kılıç²⁸ ve

²⁸ Taban kılıç: Bıçak, balta ve benzeri kesici aletlerin özü olan iyi demirden yapılan kılıçlara verilen isimdir. Bkz; İsmail Parlatur, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Ankara 2006, s. 1597.

terter kılıcın fiyatlarının (tanesi 200 guruş) dönemin ekonomik koşulları göz önüne alındığında yüksek bir meblağa tekabül ettiği görülür. Ateşsiz silahların (kılıçların, baltaların) meblağsının yüksek olması ateşli silahlara göre iyi bir yapıma sahip olduğundandır. Ayrıca tüfek ve piştovun da fiyatlarının çok düşük olması bu dönemde ki ateşli silahlara binaen köhneliğinin göstergesidir.

Tablo 4. Hatibzâde Es-Seyyid Ali Ağa'nın Terekesindeki Ateşli Ateşsiz Silahları

Eşyanın Adı	Adedi	Kıymeti Guruş
Taban Kılıç	1	200
Terter Kılıç	1	200
Taban Balta	1	20
Piştov	1	15
Tüfenk	4	55
Sim Balta	1	25
TOPLAM		475

Binek hayvanları için kullandığı eşyalar arasında “sim raht”ları yani gümüş at takımları bulunuyordu. Özellikle bu gümüş at takımlarından “kebir sim raht ma başlığın değeri ağız açtıracak cinstendi. Terekede değeri 1000 guruş olarak geçmesi çok değerli olduğunu gösterdiği gibi Ali Ağa'nın konağının fiyatıyla da aynı olduğunu bize gösterir.²⁹

Tablo 5. Hatibzâde Es-Seyyid Ali Ağa'nın Terekesindeki At Takımları

Eşyanın Adı	Adedi	Kıymeti Guruş
Kebir Sim Raht ma Başlık	2	1000
Sim Raht ma Başlık	1	250
Arabacı Takımı	1	30
TOPLAM		1280

Bu durum ise Ali Ağa'nın aşırı zevkine düşkün müsrif bir insan olduğu kanısının bizlerde uyanmasına vesile olmuştur. Birçok borcu arasında özellikle

²⁹ Bkz, Tablo V'e

üç at takımı için toplam 1280 guruş vermesi kafalarda soru işareti bıraktırmıştır.³⁰

Hayvanları(Binek ve Yük Hayvanları)

Hayvanlarının büyük bir bölümünü evinin ihtiyacı olan yağ, peynir, süt, yoğurt, bal vb. gibi ihtiyaçlar için beslediğini düşündüğümüz Ali Ağanın bu hayvanları dışında ayrıca yük taşımaya yarayan katırları ve ulaşımda kullandığı atları da bulunuyordu. Bunlar onun askeri bir göreve sahip olan cizyedar olmasından kaynaklanan ihtiyaçlara karşılık alınmış hayvanlardı. Hayvanlarının toplam değeri 1836 guruş tutmuş bunların içinde de en yüksek meblağı atları ve katırları almıştır.³¹

Tablo 6. Hatibzâde Es-Seyyid Ali Ağa'nın Terekesindeki Hayvanlar (Binek ve Yük Hayvanları)

Hayvan Adı	Adedi	Kıymeti Guruş
Yağız Doru At	1	100
Doru Kısırak (1) Tay (2)	3	80
Katır (6) _____ (1)	7	650
Erkek Çamuş	4	250
Dişi Çamuş	1	80
Öküz Çit	1	50
Balak	2	60
İnek	1	25
Koyun (57) Keçi (9)	66	350
Ulaşdan Gelen Koyun	6	36
Dana	1	25
TOPLAM		1806

Menkul ve Gayrimenkulleri

Sahip olduğu fazlaca bir gayr-i menkulü bulunmayan Es-Seyyid Ali Ağanın sadece Paşa Bey mahallesinde 1000 guruş değerinde bir konağı bulunmaktaydı, burada kardeşi İbrahim Ağa ile birlikte yaşıyordu. Tereke kaydından konağın kaç odası olduğunu tespit etmek mümkün değildir. Ancak aydınlatmada kullanılan şamdanlar kısmen de olsa konağın büyüklüğü hakkında tahminde bulunmamıza yardımcı olmaktadır (Yağcı ve Genç, 2009:287). Konağı aydınlatmak için; 4 büyük şamdan ve 8 küçük şamdan olmak üzere toplam 12 tane aydınlatma aracı kullanılmıştır. Yine terekedeki yatak yorgan oranları da

³⁰ SŞS, 5/ 283

³¹ Bkz, Tablo VI'a

konağın büyüklüğünün göstergeleri arasındadır.³² Bunun dışında kendisine ait veya ortak olduğu ev, konak, dükkân, çiftlik vb. gibi gayr-i menkuller bulunmamaktaydı.³³

B)EĞİTİM DURUMU

Hatibzâde Ali Ağa'nın evinde yukarıda zikrettiklerimizin dışında ifadeye değer diğer ev eşyaların başında kitapları yer almaktadır. Osmanlı Devletinde, matbaanın Batı'ya nispetle geç girmesi ve XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar da etkili olamaması hasebiyle el emeği yazılan ve çoğaltılan kitapların sayısı da çok fazla değildi. Bu sebeple, çok az ailenin terekesinde kitaba rastlanmıştır (Demirel, 1992:716). İncelemiş olduğumuz Es-Seyyid Ali Ağanın terekesinde de En'am Delalili Şerif-i Beriyyeleri" kitabını görmekteyiz. "En'am-ı Şerif'in Kur'an'dan En'am cüzü olduğu bilinmekle beraber "En'am Delalili Şerif-i Beriyyeleri"nin tam karşılığı bilinmemektedir. Ancak peygamber efendimizin hadislerinin anlatıldığı bir kitap olduğu düşünülmektedir. Türkler yazı yazarken kâğıdı ufkî bir zemin üzerine koymazlar, sol ellerinde tutarak yazarlardı, yazı takımlarını önlerindeki küçük bir rahle üzerinde bulundururlardı (Lajos, 1965: 474). Muhtemelen Ali Ağanın da bu yüzden yazı masası yoktu. Ancak diviti ve kaneri olduğunu görmekteyiz. Terekesindeki tüm bu bilgiler ışığında ve onun mesleğiyle de ilgili olan yapısını da düşünerek okuma ve yazmaya önem verdiğini ve günlük yaşamında bunlardan yararlandığını söyleyebiliriz.

Tablo 7. Hatibzâde Es-Seyyid Ali Ağa'nın Terekesindeki Kitapları ve Yazı Araç-Gereçleri

Eşyanın Adı	Adedi	Kıymeti Guruş
Divit(1) Kaner (1)	2	6
En'am Delalili Şerif-i Beriyyeleri	1	11
TOPLAM		17

EKONOMİK DURUMU VE BORÇ ALACAK İLİŞKİSİ

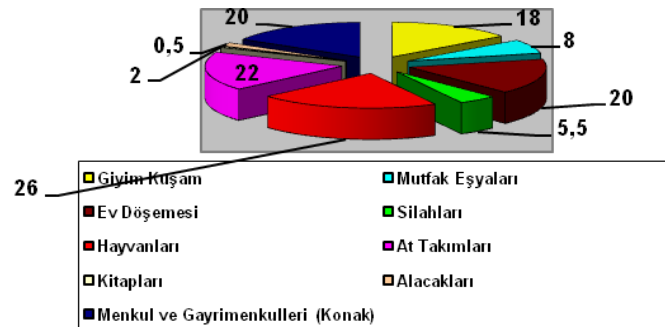
A)EKONOMİK DURUMU

³² Yataklar ve Aydınlatmada kullanılan Şamdanlardan büyük bir kısmı Es-Seyyid Ali Ağanın kardeşi İbrahim Ağa'nın olmaktadır. Terekede belirtilmiştir.

³³ SŞS,5/282.

Kardeşi ile birlikte yaşayan Ali Ağanın ölümünden sonra ortak olan mal varlıkları paylaşmış ve kendisine 4393 guruşluk bir meblağ düşmüştür.³⁴ Bu paraya ilaveten sadece kendisine ait olan terekelerin tutarı da eklenince toplam mal varlığı 7624 guruşa yükselmiş. Ancak bu paradan başta Kâtip Efendi olmak üzere resmi kısmet vb. gibi devlet kesintilerinin çıkarılması sonucunda 6270 guruşluk mal varlığı kalmıştır. Tüm bu mal varlığına karşılık Ali Ağanın borçları ise, onu sıfırın altına düşürmüştür. Hemen hemen mal varlığının iki katı olan 10090,5 guruşluk borcu başta eşi ve çocukları olmak üzere tüm ailesine ağır bir yük olarak kalmıştır.³⁵

Hatipzâde ailesi içinde ekonomik istikrarı en aşağı seviyeye yani sıfırın altına düşüren Es-Seyyid Ali Ağa'nın yapmış olduğu borçlar ve bırakmış olduğu mallar göz önüne alındığında, beceriksiz bir ev idaresi yönetim şekli sergilediğini, borçların kendi mal varlığının 2 katına yakın olması ve aldığı borç paralarını da ticaret gibi önemli bir müessesede kullanmadığını alacaklarının olmadığından anlamaktayız. Ayrıca bu kadar borcu niçin yaptığı da hayli düşündürücüdür. Tüm bu bilgilere binaen biz onun aşırı müsrif bir kişiliğe sahip olduğundan yola çıkarak bu borcun bir kısmını kendi şahsi eşyalarına vermiş olduğunu düşünmekteyiz. Özellikle gümüş at takımına 1000 guruş taban balta, terter kılıç'a 400 guruş samur kürk'e 300 guruş vb. gibi eşyalara yüksek meblağlar vermesi de bunun göstergesidir. Bir gümüş at takımının fiyatıyla konağının fiyatının aynı olması, gümüş at takımını ne maksatla aldığı konusundaki düşünceleri, kafamızda soru işareti bırakan durumlardandır.

Şekil 1. Hatibzâde Es-Seyyid Ali Ağa'nın Mal Varlığının Grafikselleştirilmesi

³⁴ Bkz, Sivas Şer'iyye Sicili 5 No'lu Defter, s.282.

³⁵ Bkz, Sivas Şer'iyye Sicili 5 No'lu Defter, s.283.

B)BORÇLARI VE ALACAKLARI

Esnaf Taifesine Olan Borçları

Alacakları olmayan Ali Ağa'nın borçlarının ilk kısmını esnaf taifesi oluşturmaktadır. Bu borçlar günlük hayatın akışı içinde bakkala, berbere, attara, kasaba, kahveciye ve benzerlerine olan küçük çaplı borçlarıdır (Demirel,2006:134). Altı katır sahibi olarak, nalbantlara sık sık işi düşüyor olmalıydı. Bu yüzden nalbanta olan borcu diğer borçlarına nazaran oldukça yüksekti. Yine nalbantçıdan hariç semerci de borç yaptığı esnaf taifesi arasındaydı. Bu iki esnaf taifesine olan borcu cizyedar olmasından dolayı atlarının ve katırlarının bakımı için yapmış olduğu borçlardı. İhtişamlı giysilerini diktirdiği terzisinin yanı sıra duhancı, berber, sarraç, haffafa olan borçları kendi kişisel bakımı ve giyim kuşamı için yapmış olduğu borçları arasındaydı. Ayrıca konağın tamir ve onarımı için balmumcuya, demürcüye, boyacıya, deliciye çeşitli oranlarda borçları bulunmaktadır.³⁶ Bunlar Ali Ağa'nın iş yaptırıp da henüz parasını ödeyemediği esnaftı. Muhtemelen ekonomik açıdan girmiş olduğu bu dar boğazdan kurtulmak için çeşitli çareler arasa da buna ömrü yetmemiştir.³⁷

Tablo 8. Hatibzâde Es-Seyyid Ali Ağanın Esnaf Taifesine Olan Borcu

Esnaf Adı	Toplam Borcu (Guruş)	Garamaten Ödenen Tutar (Guruş)	Kalan (Guruş)
Saraç	20	12	8
Haffaf	18	11	7
Atar	40	24	16
Semerci	16,5	10	6,5
Tuzcu	8	5	3
Nalbant	49,5	30	19,5
Kasap	148	90	58
Saraç	19	8	11
Duhancı	45,5	27	18,5
Temurcu	51	31	20
Gazzaz	33	20	13
Balmumcu	24	14	10
Berber	10	6	4
Kalaycı	5,5	3	2,5
Derzi	25	12	13
Boyacı	9,5	6	3,5
Delici	90	55	35
TOPLAM	612,5	364	248,5

³⁶ Bkz, Tablo 7'e

³⁷ SŞS, 5/283-284.

Kişilere(Şahıslara) Olan Borçları

Şahıslara olan borçları terekesinin yaklaşık % 87,5'ini karşılamaktadır. 7624 gurusluk terekesinin 6668 gurusu çeşitli kişilere olan borçlarını oluşturmaktadır. Bu borçlar alınırken Müslim-Gayrimüslim ayrımı yapılmamış olmalı ki borç aldıklarından 5'i gayrimüslim idi. Bu da Sivas'ta gayrimüslimler ile Müslüman- Türk ahalinin birlikte yaşama konusunda ortaya koyduğu güzel örneklerden biri olarak gösterilebilir. Ali Ağa'nın 53 kalem borçları arasında 26'sını kişilere olan borcu oluşturmaktadır. Almış olduğu bu paraları ne maksatla hangi amaçla kullandığı tam olarak bilinmese de onun borçlarının bir kısmının zevkine düşkün olması hasebiyle yapmış olduğu tahmin edilmektedir.

Ayrıca yine bazı kişilerden oldukça yüklü miktarda para aldığı da gözlenilmiştir. Özellikle Hamza Ağa'ya 2159 guruş, Dirban Oğlu Zimmi'ye 1424 guruş, Avarızcı Emin Ağa'ya 1200 guruş borcu olması bu kişilerle samimiyetinin ölçüsünün ne olduğu hakkında düşündürücü soru işaretleri bırakmaktadır.³⁸ Tereke kayıtlarında onun ticaret yaptığına dair herhangi bir bilginin bulunmaması bu kuşkuyu daha da artırmaktadır.³⁹

Tablo 9. Hatibzâde Es-Seyyid Ali Ağanın Şahıslara Olan Borcu

Alacaklı Adı	Toplam Borç (Guruş)	Garameten Ödenen Tutar (Guruş)	Kalan Tutar (Guruş)
Arif Oğlu Hacı Ahmet Ağa	822	51	771
Hacı Hüseyin Efendi	389	29	360
Gecik Oğlu Hüseyin Ağa	234	142	92
Hamza Ağa	2159	1329	830
Diban Oğlu Zimmiye	1524	923	601
Küçük Abdullah Oğlu	400	245	155
Hafız Yüzbaşı	150	91	59
.... Keşiş Oğlu	49	30	19
.....Kâtibi Osman Efendi	170	104	66
Darendeli Ömer Osman	181	111	70
Hacı Mehmet Ağa ve Ada	73	44	29
Abdullah Ağa			
Coşman Oğluna	22	13,5	8,5
Diğer Kişiler	495	302,5	193,5
TOPLAM	6668	3414	3254

³⁸ Bkz, Tablo IX'a

³⁹ SŞS, 5/283

Aile Efradına Düşen Miras Hisseleri

Borç-alacak ilişkilerinin en sık rastlanan çeşidi karı-koca arasında olan mehir borçları ile yakın akrabalar arasında görülenidir. Müslüman erkeklerin hemen hepsinde eşlerine mehr-i müeccel veya nadiren de olsa mehr-i muaccel ifadesiyle kaydedilen borçları vardır (Demirel,2006:134). Ali Ağanın borçları arasında da aile efradına düşen borçları 2810 guruşla mal varlığının yaklaşık % 37'sini karşılamaktadır. Bu borçları arasında hanımları Hatice ve Rukiye'ye olan mihri müeccelleri 874,5 guruş tutmuş bununda 535 guruşunu ancak terekesindeki mal varlığı karşılayabilmiştir. Bunun dışında hanımı Rukiye Hatuna ve Amcası İbrahim Ağaya ve yetimlerine da ayrıca 1935,5 guruş'luk bir borcu olduğunu görmekteyiz. Yine bu borçları da mal varlığı karşılayamadığından garameten usulüyle eşit oranlarda taksimine gidilmiştir.⁴⁰

Tablo 10. Hatibzâde Es-Seyyid Ali Ağanın Aile Efradına Olan Miras Taksimi

Mirasçılar	Varislere Düşen Tutar (Guruş)	Garameten Ödenen Tutar (Guruş)	Kalan Tutar (Guruş)
Hanımları Rukiye Hatuna Mihri Müeccel	666,5	408	258,5
Hanımları Hatice Hatun Mihri Müeccel	208	127	81
Hanımları Rukiye Hatuna	1000	612,5	387,5
İbrahim Amucaya	26	18	8
.....zâde yetimlerine	909,5	557	352,5
TOPLAM	2810	1722,5	1087,5

SONUÇ

Terekeler; Osmanlı devletinin sosyal ve ekonomik hayatını araştırmak ve öğrenmek isteyenler için büyük önem arz eden belgeler niteliğindedir. Bu kayıtlar sayesinde, çok sayıda benzer belgeden yola çıkılarak ortak veriler elde edilebileceği gibi, tek bir tereke kaydı ile de önemli sonuçlar elde edilerek fertlerin hayat hikâyeleri gözler önüne serilebilmektedir. Ancak ne kadar belge

⁴⁰ Bkz, Tablo 10'a

zenginliği varsa, doyurucu bilgi elde etmekte o kadar kolaylaşır. şer'iyeye sicilleri çok farklı belge türlerini ihtiva etmeleri hasebiyle bu konudaki en önemli kaynaklardan biri durumundadır.

Bu çalışmada tek bir tereke kaydına dayanılarak nasıl öldüğü tam olarak anlaşılammış olan bir askeri sınıf mensubunun, Hatibzâde Es-Seyyid Ali Ağa'nın nasıl bir yaşam standardına sahip olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Buna göre Hatibzâde Es-Seyyid Ali Ağa, kendi halinde yaşayan, iki eşli, iki çocuklu köşesine çekilmiş bir kişidir. Kardeşi ile birlikte büyük bir konakta yaşayan Ali Ağa, giyimine özen göstermekte özellikle de zenginliğin ve gücün göstergesi olan pahalı kürklere ilgi duymaktadır. Varlıklı bir kişi olmasına rağmen, hayattayken almış olduğu borçlar onu ailesine karşı sorumlu bırakmış ve ölümünden sonra tüm mirası bu borçları karşılayamadığı gibi ailesine de fazla bir miras bırakamamıştır.

Tüm bu borçlarına rağmen şaşalı bir hayat yaşamaktan da kaçmayan Es-Seyyid Ali Ağa; başta kendi elbiseleri olmak üzere(Kürkleri vb.) silahları, at takımları vb. gibi alanlarda oldukça müsrif bir harcama yapmıştır. Buna binaen kendisinin bıraktığı borçlar ailesine yük olarak kalmıştır. Esnafa olan borçları günlük ihtiyaçlardan kaynaklanmakla beraber, şahıslardan aldığı borçların nedeni belli değildir. Sivas'ın köklü bir ayan ailesi olan Hatibzâdeler'den olmasına rağmen bu kadar inişli çıkışlı bir hayat sürmesi de onun iyi bir yönetim kabiliyetine sahip olmadığını gösterir. Kısacası; incelemiş olduğumuzun bu terekeden yola çıkarak bir Osmanlı vatandaşı olan Hatibzâde Es-Seyyid Ali Ağanın hayatını gözler önüne sermeye çalıştık.

KAYNAKLAR

A. Arşiv Vesikaları

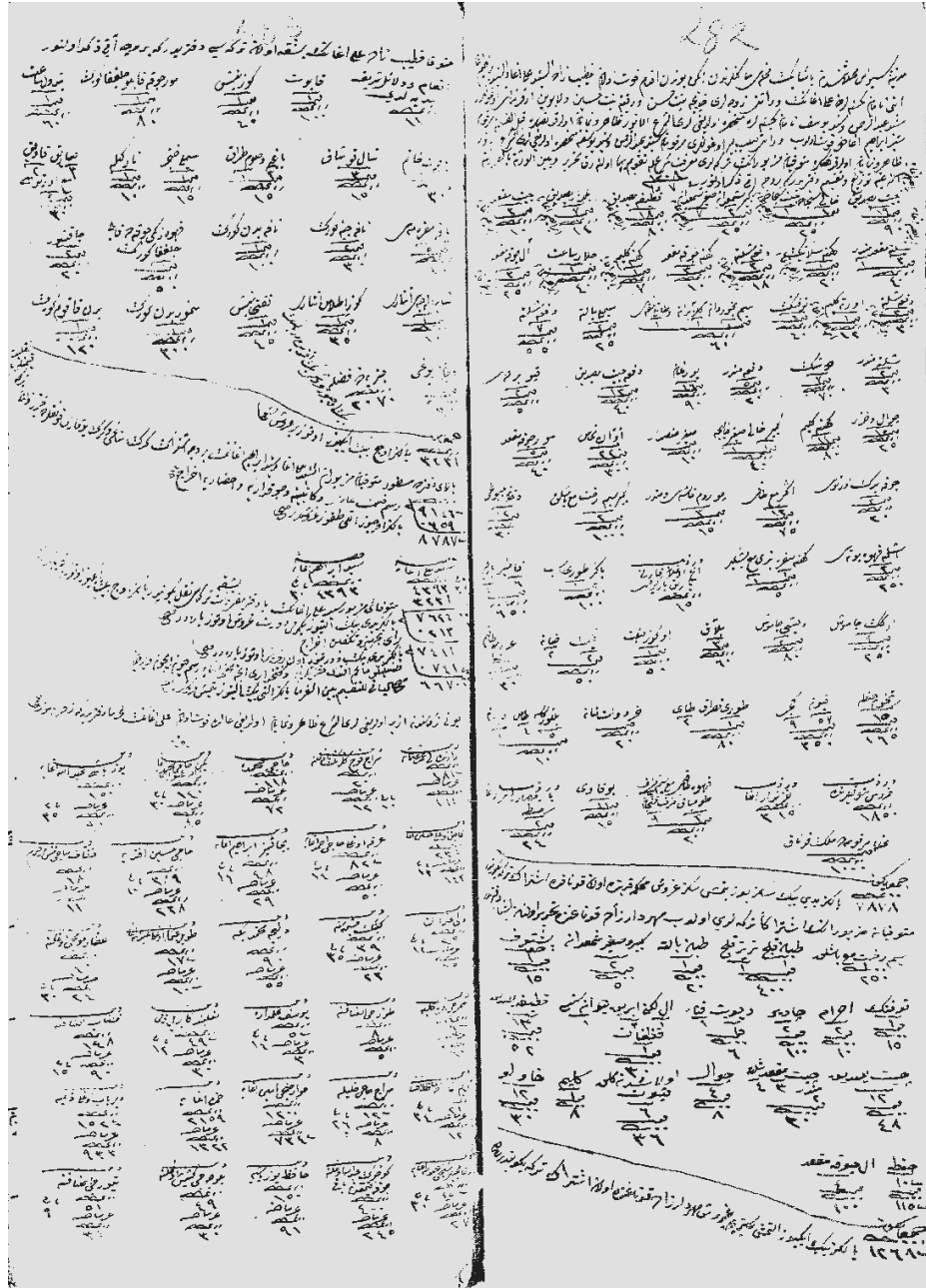
- Sivas Şer'ıye Sicili, 2 No'lu Defter, ss. 38.
Sivas Şer'ıye Sicili, 3 No'lu Defter, ss. 105,152,166,218,255.
Sivas Şer'ıye Sicili, 5 No'lu Defter, ss. 26,56,282,283,284.

B. Kitaplar ve Makaleler

- Fekete, Lajos (1965), (Çeviren M. Tayyip Gökbilgin), "16. Yüzyılda Taşralı Bir Türk Efendi Evi", **BELLETTEN**, XXIX/113-116, Ankara, ss.457-480.
Saadet, Maydaer (2008), "XVII. Yüzyılda Bursa'da Emekli Bir Kadı; Baldırzade Oğlu Derviş Mehmet Efendi ve Serveti", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 17, Sayı:2, Bursa, ss.569-592.
Sivas Ziyabey Kütüphanesi, **Yazma Eserler Bölümü, Numan Efendi Mecmuası**, nr.189
Mehmet, Karagöz (2009), "Ayıntab (Antep) A'yanı Es-Seyyid El Hac Mehmed Ağa bin Es-Seyyid Battal Ağa'nın Terekesi", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:19,Sayı 2,Elazığ,ss.315-328.
Suraiya, Faroghi (2003), "18. yüzyıl Bursası'nda Zengin Olmak: Debbağ Hacı İbrahim'in Serveti,"**Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak**,(çev. Gül Çağalı Güven- Özgür TÜresav), İstanbul , ss.199-200.
İlhan, Ege (2006), "Son Dönem Osmanlı Tarihinde Bir A'yân Ailesi Zaralı-zâdeler ", **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, Sivas , ss.34-37.
Ömer Lütfi, Barkan (1966), "Edirne Askeriye Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659), Belgeler III/V,VI Türk Tarih Kurumu, Ankara , ss.1-479
Orhan, Kılıç (2007), "Harputlu Hacı Osman'ın 1725 Tarihli Terekesi ve Düşündürdükleri", *Turkish Studies-Türkoloji Araştırmaları*, e-dergi, www.turkishstudies.net, vol. 2/1, Winter, ss. 17-28.
Ömer, Demirel (2006), "Sivas Tüccar ve Esnafının Mal Varlıkları İle Borç Alacak İlişkileri",**Osmanlı Dönemi Sivas Şehri –Makaleler-**,Sivas ,ss.129-139.
Zübeyde Güneş, Yağcı- Serdar, Genç (2009), "XIX. Yüzyılda Balıkesirli Bir Paşa: Giridizâde Mehmet Paşa ve Serveti / A Pasha From Balıkesir In The Nineteenth Century: Giridizâde Mehmed Pasha And His Wealth",**Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Researc**,Volume 2/6 Winter, ss.282-293.
Ömer, Demirel (2006), " Sivas Vakıf Görevlileri'nin Unvan Ve Lakaplarına Dair",**Osmanlı Dönemi Sivas Şehri –Makaleler-**,Sivas,ss.178-181.

- Mehmet Zeki, Pakalın (1993), **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, I, İstanbul, ss. 323.
- Reşat Ekrem, Koçu (1969), **Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Ankara ,ss. 102.
- Ömer, Demirel- Muhiddin, Tuş- Adnan, Gürbüz, “Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim-Kuşam”,**Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C.II, ss.703-755.
- İsmail, Parlatır (2006), **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Ankara , ss. 1249
- Suraiya, Faroghi, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam (Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla Kadar)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, ss.301-302.

ORJİNAL METİN ÖRNEĞİ

AYDIN; XVIII. Yüzyılda Sivas'ta Bir Ağa: Hatib-Zade Es-Seyyid Ali Ağa...